

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การจัดการการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของเกษตรกรในโครงการส่งเสริมผลิตข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเสนอตามหัวข้อต่างๆ โดยลำดับ ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับข้าว
2. ความรู้เกี่ยวกับข้าวขาวดอกมะลิ 105
3. สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
4. โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน จังหวัดชัยภูมิ ปี 2555
5. การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน
6. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับข้าว

ข้าวเป็นธัญพืชที่อยู่ในวงศ์ (Family) *Gramineae* มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Oryza sativa* L. เป็นแหล่งอาหารหลักที่ให้คาร์โบไฮเดรตที่สำคัญในการดำรงชีวิตของประชากรโลก นักวิชาการได้แบ่งประเภทข้าว ออกเป็น 3 ประเภท คือ

indica ลักษณะเมล็ดเรียวยาว ปลูกรมากในประเทศไทยและทวีปเอเชีย

japonica ลักษณะเมล็ดป้อมสั้น ปลูกรมากในประเทศจีน ญี่ปุ่น

javanica ลักษณะเมล็ดปานกลาง ไม่ยาวและไม่สั้นมาก ปลูกรมากที่ประเทศอินโดนีเซีย และทวีปแอฟริกา (กรมการข้าว 2552)

ข้าวเป็นพืชในเขตร้อน (tropical) ที่ต้องการอุณหภูมิและความชื้นสูงสำหรับการเจริญเติบโต ต้องการอุณหภูมิในช่วง 22 – 30°C ดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว คือ ดินเหนียว เพราะมีความสามารถในการอุ้มน้ำได้ดี มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 5.0 - 6.5 และมีอินทรีย์วัตถุไม่น้อยกว่า 5% ในปัจจุบันพื้นที่เพาะปลูกข้าวส่วนใหญ่อยู่ในแถบเอเชียถึง 90 เปอร์เซ็นต์ของข้าวทั้งหมดทั่วโลก (กรมวิชาการเกษตร 2550)

การจำแนกข้าวในประเทศไทย สามารถจำแนกได้ดังนี้ (จรัส โปร่งศิริวัฒนา 2534)

1.1 จำแนกตามนิเวศการปลูก

1.1.1 ข้าวนาสวน คือ ข้าวที่ปลูกในนาที่มีน้ำขังหรือกักเก็บน้ำได้ระดับน้ำลึกไม่เกิน 5 เซนติเมตร ข้าวนาสวนมีปลูกทุกภาคของประเทศไทย แบ่งออกเป็น ข้าวนาสวนน่าน้ำฝน และข้าวนาสวนนาชลประทาน

1) **ข้าวนาสวนน่าน้ำฝน** คือ ข้าวที่ปลูกในฤดูนาปี และอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระจ่ายตัวของฝน ประเทศไทยมีเนื้อที่ปลูกข้าวนา น้ำฝนประมาณ 70% ของเนื้อที่ปลูกข้าวทั้งหมด

2) **ข้าวนาสวนนาชลประทาน** คือ ข้าวที่ปลูกในที่สามารถควบคุมระดับน้ำได้ โดยอาศัยน้ำจากการชลประทาน ปลูกได้ตลอดทั้งปี ประเทศไทยมีเนื้อที่ปลูกข้าวนาชลประทาน 24% ของเนื้อที่ปลูกข้าวทั้งหมด และพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคกลาง

3) **ข้าวนาที่สูง** คือ ข้าวที่ปลูกในนาที่มีน้ำขังบนที่สูงตั้งแต่ 700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล พันธุ์ข้าวนาที่สูงต้องมีความสามารถทนทานอากาศหนาวเย็นได้ดี

1.1.2 ข้าวขึ้นน้ำ คือ ข้าวที่ปลูกในนาที่มีน้ำท่วมขัง มีระดับน้ำลึกตั้งแต่ 1 – 5 เมตร เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 เดือน ลักษณะพิเศษของข้าวขึ้นน้ำคือ มีความสามารถในการยืดปล้อง การแตกแขนงและรากที่ข้อเหนือผิวดินและการชูรวง

1.1.3 ข้าวน้ำลึก คือ ข้าวที่ปลูกในพื้นที่น้ำลึก ระดับน้ำในนามากกว่า 50 เซนติเมตร แต่ไม่เกิน 100 เซนติเมตร

1.1.4 ข้าวไร่ คือ ข้าวที่ปลูกในที่ดอนหรือในสภาพไร่ บริเวณไหล่เขาหรือพื้นที่ซึ่งไม่มีน้ำขัง ไม่มีการทำคันนาเพื่อกักเก็บน้ำ

1.2 จำแนกตามการตอบสนองต่อช่วงแสง

1.2.1 ข้าวไวต่อช่วงแสง คือ ข้าวที่ออกดอกเมื่อได้รับช่วงแสงเฉพาะของปีเท่านั้น โดยพบว่าข้าวที่ไวต่อช่วงแสงในประเทศไทยจะออกดอกในเดือนที่มีความยาวของกลางวันประมาณ 11 ชั่วโมง 40 นาที หรือสั้นกว่านี้ ดังนั้นข้าวไวต่อแสงจะสามารถปลูกได้ปีละครั้งเดียว เช่น ข้าวขาวดอกมะลิ 105 จะออกดอกในช่วงวันที่ 15 – 20 ตุลาคมของทุกปีเท่านั้น

1.2.2 ข้าวไม่ไวต่อช่วงแสง คือ ข้าวที่ออกดอกเมื่อต้นข้าวมีระยะเวลาการเจริญเติบโตครบตามกำหนดของอายุข้าวเท่านั้น โดยไม่ขึ้นกับความยาวของกลางวัน ฉะนั้นพันธุ์ข้าว ไม่ไวต่อช่วงแสงจึงใช้ปลูกและให้ผลผลิตได้ตลอดทั้งปี

2. ความรู้เกี่ยวกับข้าวขาวดอกมะลิ 105

ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นพันธุ์ข้าวหอมมะลิ ที่กำหนดในการส่งออกของกระทรวงพาณิชย์ คือ พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 และ พันธุ์ กข 15 ซึ่งเป็นข้าวหอมที่มีคุณภาพดี เป็นที่นิยมบริโภคของคนในประเทศและในโลกโดยเฉพาะคนจีน ประเทศที่เป็นลูกค้าข้าวหอมมะลิ ได้แก่ ประเทศจีน ส่องกง สิงคโปร์ คุณสมบัติที่ทำให้ข้าวหอมมะลิเป็นข้าวคุณภาพสูง คือ ข้าวสารจะมีเมล็ดเรียวยาว ขาวใส เลื่อมเป็นเงา เมล็ดแกร่งและมีท้องไข่น้อย มีกลิ่นหอม เมื่อหุงเป็นข้าวสุกจะรสชาติหอมหวาน ข้าวหอมมะลิเป็นข้าวที่มีอะมิโลสต่ำ คือ ประมาณ 12-18% ทำให้ข้าวสุกมีความอ่อนนุ่มเหนียว

ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นพันธุ์ข้าวหอมมะลิ ที่ได้จากการคัดเลือกข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เก็บมาจากนาเกษตรกร อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 199 รวง มาปลูกเพื่อศึกษาพันธุ์ที่สถานีทดลองพันธุ์ข้าวโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี และได้ข้าวรวงที่ 105 ที่มีลักษณะพิเศษ คือ มีกลิ่นหอมและเมล็ดอ่อนนุ่มเมื่อนำมาหุงต้ม ดังนั้นจึงมีการปรับปรุงพันธุ์ให้บริสุทธิ์ตามหลักวิชาการจนได้พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 และรัฐบาลประกาศให้เป็นพันธุ์รับรองและขยายพันธุ์ส่งเสริมการปลูกได้ตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2502 เป็นต้นมา

พื้นที่ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่เหมาะสมได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางบางพื้นที่ (กรมการข้าว 2553)

2.1 ลักษณะทั่วไปของข้าวขาวดอกมะลิ 105

- 2.1.1 เป็นข้าวเจ้าไวต่อช่วงแสง
- 2.1.2 เป็นข้าวที่มีลำต้นสูงประมาณ 140-150 เซนติเมตร
- 2.1.3 ข้าวจะออกดอกประมาณวันที่ 20 ตุลาคม และสุกแก่เก็บเกี่ยวได้ประมาณวันที่ 20 พฤศจิกายนของทุกปี
- 2.1.4 ระยะพักตัวของเมล็ด ประมาณ 8 สัปดาห์
- 2.1.5 ขนาดเมล็ดข้าวกล้อง ยาว 7.5 มิลลิเมตร กว้าง 2.1 มิลลิเมตร หยา 1.8 มิลลิเมตร
- 2.1.6 ลักษณะเมล็ดข้าวเปลือก เมล็ดเรียวยาว ก้นงอน เปลือกมีสีฟาง

2.2 ข้อดีและข้อจำกัด

2.2.1 ข้อดี

- 1) มีกลิ่นหอม เมล็ดอ่อนนุ่มเมื่อนำมาหุงต้ม
- 2) ทนต่อสภาพแล้ง ทนต่อดินเปรี้ยวและดินเค็ม
- 3) คุณภาพการขัดสีดี เมล็ดข้าวสารใส แข็ง มีท้องไข่น้อย

- 4) นวดง่าย เนื่องจากเมล็ดหลุดร่วงจากรวงได้ง่าย
- 5) เป็นที่ต้องการของตลาด ขายได้ราคาดี

2.2.2 ข้อจำกัด

- 1) ไม่ต้านทานโรคขอบใบแห้ง โรคใบสีส้ม โรคใบจุดสีน้ำตาล โรคไหม้
- 2) ไม่ต้านทานแมลงบั่ว เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล
- 3) ต้นอ่อนล้มง่าย ถ้าปลูกในบริเวณที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์สูง

2.3 การผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 มีขั้นตอนการจัดการดังนี้ (กรมการข้าว 2553)

2.3.1 การกำหนดวันปลูก ควรกำหนดวันปลูกที่เหมาะสม ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นข้าวไวต่อช่วงแสง ในช่วงปลูกปกติจะออกดอกประมาณวันที่ 20 ตุลาคมและสามารถเก็บเกี่ยวได้ประมาณวันที่ 20 พฤศจิกายน หากต้องปลูกต้นฤดู หรือปลูกเร็วกว่าปกติเนื่องจากฝนเร็วหรือเพื่อรอฟ่น ทำให้ต้นข้าวมีระยะการเจริญเติบโตทางลำต้นมากเกินไป ต้นข้าวจะสูงเพราะมีการยืดลำต้นมาก ทำให้ล้มก่อนระยะออกรวง เมล็ดลีบมากและผลผลิตตกต่ำ แต่ถ้าปลูกช้าเกินไปมีช่วงการเจริญเติบโตทางลำต้นสั้นช่วงระยะการแตกกอสั้นไม่เพียงพอต่อการสร้างมวลชีวภาพให้มากเพื่อสามารถให้ผลผลิตสูงได้ ทำให้ได้ผลผลิตต่ำเช่นกัน ดังนั้นการที่จะเพิ่มผลผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้สูงขึ้นจึงควรกำหนดวันปลูกให้เหมาะสมโดยให้ต้นข้าวมีอายุการเจริญเติบโต ตั้งแต่เมล็ดงอกจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 120 วัน นอกจากนี้เพื่อให้ได้อายุการเจริญเติบโตที่เหมาะสมแล้ว การกำหนดช่วงเวลาปลูกที่เหมาะสมยังหมายถึงการปลูกในช่วงที่สามารถหลีกเลี่ยงภัยธรรมชาติ เช่น ภาวะแห้งแล้ง น้ำท่วม และการระบาดของโรค แมลงศัตรูข้าวอีกด้วย

2.3.2 การเตรียมเมล็ดพันธุ์ คัดเลือกเมล็ดที่มีคุณภาพ ไม่ให้มีเมล็ดพันธุ์อื่นหรือสิ่งเจือปน หรือเมล็ดวัชพืช มีเปอร์เซ็นต์การงอกสูง 80 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป ซื้อเมล็ดพันธุ์จากแหล่งที่เชื่อถือได้ ถ้ามีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ทำพันธุ์เองต้องเก็บอย่างถูกวิธีตามหลักวิชาการ และการใช้เมล็ดพันธุ์ควรใช้ในอัตราที่เหมาะสม กล่าวคือ ถ้าเป็นข้าวนาหว่าน ใช้ในอัตรา 15-20 กิโลกรัมต่อไร่ และวิธีปักดำและวิธีหยอด ใช้ในอัตรา 5-10 กิโลกรัมต่อไร่

2.3.3 การเตรียมดิน

1) นาดำ จะต้องไถดะทิ้งไว้ประมาณ 15 วันจึงไถแปรอีกครั้ง เพื่อกำจัดต้นอ่อนของวัชพืชที่งอกขึ้นมาใหม่แล้วคราดเพื่อค้นวัชพืชให้จมอยู่ใต้โคลน ในขณะเดียวกันก็เกลี่ยโคลนปรับระดับหน้าดินไปด้วย จะทำให้ระดับน้ำในแปลงนาท่วมคลุมวัชพืชได้อย่างทั่วถึง

2) นาหว่านข้าวแห้ง จะต้องเตรียมดินโดยการไถพรวนแล้วหว่านเมล็ดข้าวในอัตรา 10 กิโลกรัมต่อไร่จากนั้นคราดกลบและโปรยฟางคลุม 1,000 กิโลกรัมต่อไร่จะทำให้ผลผลิตเฉลี่ยที่ได้สูงถึง 500 กิโลกรัมต่อไร่

3) นาหยอด เป็นวิธีที่ไม่นิยมปลูกมากนัก แต่ถ้าจำเป็นที่จะต้องปลูกด้วยวิธีนี้ ในช่วงเตรียมดินจะต้องกำจัดวัชพืชออกให้หมด และหลังจากหยอดเมล็ดข้าวแล้วควรคลุมฟางทับในอัตรา 1,000 กิโลกรัมต่อไร่ และเมื่อมีโอกาสได้รับน้ำฝนจะต้องเก็บกักน้ำให้ท่วมวัชพืช เพื่อกำจัดพืชที่งอกขึ้นมาใหม่

2.3.4 การจัดการน้ำ ควรรักษาระดับน้ำในนาให้น้อยที่สุดตลอดฤดูปลูกไม่ควรเกินกว่า 10 เซนติเมตร เพื่อลดปัญหาฮีตปล้อง ทำให้ต้นข้าวแข็งแรงไม่ล้มง่ายและควรระบายน้ำออกหลังข้าวออกรวงประมาณ 15 – 20 วัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่ปลูก และควรเก็บเกี่ยวข้าวหลังจากออกรวงประมาณ 25 – 30 วัน

2.3.5 การใส่ปุ๋ย ควรใส่ปุ๋ยในอัตราที่เหมาะสมและถูกวิธีดังนี้

การใส่ปุ๋ย ควรใส่ 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ใส่เมื่อข้าวอายุ 20 – 30 วัน โดยใส่ปุ๋ยสูตร 16-16-8 ในพื้นที่ซึ่งเป็นดินทราย อัตรา 25-30 กิโลกรัมต่อไร่

ครั้งที่ 2 ใส่ระยะข้าวสร้างรวงอ่อนหรือก่อนข้าวออกดอกประมาณ 30 วัน (ประมาณวันที่ 20 กันยายนของทุกปี) โดยใช้ปุ๋ยยูเรีย (46-0-0) ในอัตรา 15-20 กิโลกรัมต่อไร่

2.3.6 การป้องกันกำจัดโรค แมลงศัตรูข้าวและสัตว์ศัตรูข้าว

1) โรคข้าวที่สำคัญ

(1) โรคไหม้และโรคคอรวงเน่า

เชื้อสาเหตุ เชื้อรา *Pyricularia grisea* Sacc.

การป้องกันกำจัด

ก. ไม่ควรใส่ปุ๋ยในโตรเจนในอัตราสูงเกินไป

ข. ใช้สารป้องกันกำจัดเชื้อรา เมื่อตรวจพบอาการของโรคระบาดข้าว ชนิดของสารป้องกันกำจัด ได้แก่ เบนเลโทโนซาน ฉีดพ่น 2 ครั้ง โดยทิ้งระยะห่างกัน 7 วัน ในช่วงที่มีการระบาดของโรค

(2) โรคขอบใบแห้ง

เชื้อสาเหตุ เชื้อแบคทีเรีย *Xanthomonas oryzae* pv. *oryzae*

(ex Ishiyama) Swings *et al.*

การป้องกันกำจัด

ก. ไม่ควรใส่ปุ๋ยในโตรเจนสูงเกินไป

ข. ใช้สารเคมีจำพวกฟีนาซีน (Phenazine5-oxide) โดยใช้ตามคำแนะนำ

ในฉลาก

2) แผลงศักรูข้าวที่สำคัญ

(1) เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล

การป้องกันกำจัด

ก. ใช้หลอดไฟหรือชนิดเรืองแสง (นีออน) ล่อและเก็บตัวเต็มวัยมา

ทำลาย

ข. ใช้สารเคมีประเภทดูดซึม จำพวกคาร์โบฟูราน เช่น ฟุราดาน 3

วีคูราเทอร์

(2) หนอนกอ

การป้องกันกำจัด

ก. เผาตอซังข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเรียบร้อยแล้ว

ข. ใช้หลอดไฟชนิดเรืองแสงล่อและเก็บตัวผีเสื้อหนอนกอมาทำลาย

ค. ใช้สารป้องกันกำจัด ได้แก่ บีเอช ซี หรือ ฟุราดาน โดยใช้ตาม

คำแนะนำในฉลาก

(3) หนอนม้วนใบ

การป้องกันกำจัด

ก. ทำความสะอาดแปลงนา ไม่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของหนอนม้วนใบ

ข. ใช้หลอดไฟชนิดเรืองแสงล่อและเก็บตัวผีเสื้อหนอนม้วนใบมาทำลาย

ค. ใช้สารเคมีป้องกันกำจัด ได้แก่ มาลาไธออน โดยใช้ตามคำแนะนำ

ในฉลาก

3) ศัตรูข้าวที่สำคัญ

(1) หอยเชอรี่

การป้องกันกำจัด

ก. ในช่วงเตรียมดินหลังจากฝนตกใหม่ๆ ควรปล่อยเปิดลงไปหากินในแปลงนาและในขณะไถคราด ถ้าหากพบหอยเชอรี่หรือไข่หอยเชอรี่ ให้เก็บนำไปทำอาหารรับประทาน เลี้ยงเป็ดหรือทำลายทิ้ง

ข. ในช่วงหลังไถคราดนาแล้ว ให้ใช้กิ่งไม้ไปปักไว้ตามมุมคันนา และนำหญ้าอ่อนไปวางล่อให้หอยเชอรี่ไปอยู่อาศัยและวางไข่เพื่อความสะดวกในการกำจัดต่อไป

ค. ใช้สารเคมีฉีดพ่น ได้แก่ คอปเปอร์ซัลเฟต (จุนสี) ชนิดผงสีฟ้า ใช้ในอัตรา 1 กิโลกรัมต่อไร่ละลายน้ำแล้วจึงฉีดพ่นให้ทั่ว โดยระดับน้ำในแปลงนาไม่ควรสูงเกิน 10 เซนติเมตร หอยเชอรี่จะตายหมดภายใน 24 ชั่วโมง

(2) หนู

การป้องกันกำจัด

ก. ทำความสะอาดแปลงนา ไม่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของหนู

ข. ใช้ชิงค์ฟอสไฟด์ ซึ่งเป็นสารออกฤทธิ์เร็ว อัตรา 1 ส่วนต่อปลายข้าว 100 ส่วน แล้ววางไว้บริเวณรอบๆ แปลงนา ถ้าจำนวนหนูยังมีมากอยู่ให้ใช้ราดุมินหรือวอร์ฟาริน ซึ่งเป็นสารออกฤทธิ์ช้า ในอัตรา 1 ส่วนต่อปลายข้าว 19 ส่วน แล้วนำไปใส่ในภาชนะที่กันฝนได้ วางไว้ในบริเวณรอบๆ แปลงนา

(3) นก

การป้องกันกำจัด

ก. ใช้วิธีกล ได้แก่ การทำให้ตกใจโดยการไล่ ใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นทำให้เกิดเสียงดัง ทำหุ่นไล่กาไว้ในแปลงนาหรือการใช้เทปคาสเซตที่เสียงดังซึ่งปักติดกับหลักไม้ให้สะท้อนแสงไล่จนเป็นต้น

ข. ใช้สารเคมีไล่ เช่น เมซุรอลหรือเมทิโอคาร์บ ในอัตรา 12 ซ่อนแกง ต่อไร่ ผสมน้ำ 20 ลิตร ฉีดพ่นครั้งแรกในระยะที่ข้าวเป็นน้ำนม หลังจากนั้นอีก 12 วันให้ฉีดพ่นซ้ำอีกครั้ง โดยสารเคมีนี้จะไม่เป็นอันตรายต่อนก เพียงแต่ทำให้นกกินแล้วเจ็ดและบินหนีไปเท่านั้น

(4) ปู

การป้องกันกำจัด

ก. ใช้ต้นกล้าที่แข็งแรง โดยใช้กล้าอายุมากกว่า 30 วันขึ้นไปหรือหลังจากปักดำข้าวแล้วให้ปล่อยน้ำออกจากแปลงทันที เมื่อต้นข้าวตั้งตัวแล้วจึงปล่อยน้ำเข้านาอีกครั้ง

ข. ใช้สารเคมี ได้แก่ เอส-ไซออนเฟนนิโตรไซออน ในอัตรา 40 ซีซี ต่อไร่ซึ่งจะได้ผลดีในการป้องกันกำจัดและไม่เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำอื่นๆ

2.3.7 การเก็บเกี่ยวและการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว

1) การเก็บเกี่ยว

(1) เก็บเกี่ยวในระยะเวลาที่เหมาะสม คือ ระยะที่ข้าวออกดอกแล้ว ประมาณ 30-35 วัน โดยรวงจะโน้มลง เมล็ดในรวงมีสีฟางหรือเหลือง โคนรวงมีเมล็ดเขียวบ้างเล็กน้อย ซึ่งเรียกว่าระยะพลับพลึง เป็นระยะที่เมล็ดข้าวสุกแก่พอเหมาะ ทำให้ได้น้ำหนักเมล็ดสูง เปอร์เซ็นต์ข้าวเต็มเมล็ด ปริมาณมากและมีคุณภาพการสีดี

(2) การปฏิบัติก่อนการเก็บเกี่ยว คือ ก่อนถึงระยะเก็บเกี่ยว 10 วัน ควรระบายน้ำออกจากแปลงนาเพื่อให้ข้าวสุกแก่พร้อมกัน ส่วนวิธีการเก็บเกี่ยวนั้น สามารถทำได้ทั้งการเกี่ยวด้วยมือ และใช้เครื่องมือเกี่ยว ซึ่งจะให้ข้าวที่มีคุณภาพไม่แตกต่างกัน แต่ถ้ามีการปรับ

เครื่องจักรไม่เหมาะสมกับการทำงานอาจจะทำให้เกี่ยวไม่หมด ข้าวร่วงหล่นหรือเมล็ดแตกหักได้

(3) **วิธีการเกี่ยวเกี่ยว** สามารถแบ่งได้ 2 วิธี คือ การเกี่ยวเกี่ยวโดยแรงงานคน และการเกี่ยวเกี่ยวโดยใช้เครื่องเกี่ยวนวด การเกี่ยวเกี่ยวโดยแรงงานคน มีความล่าช้า และจ้างแรงงานราคาแพง ส่วนการเกี่ยวเกี่ยวโดยใช้เครื่องเกี่ยวนวด มีความรวดเร็วแต่ข้าวที่ได้จะมีความชื้นสูง เนื่องจากเกษตรกรไม่มีเวลาและสถานที่ตากข้าวที่เกี่ยวเกี่ยวแล้ว

2) การจัดการหลังการเกี่ยวเกี่ยว

(1) **การลดความชื้น** เป็นการลดความชื้นในเมล็ดข้าวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมคือ 14-15 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเมื่อนำไปสีแล้วจะทำให้ได้คุณภาพการสีสูง สามารถเก็บข้าวเปลือกไว้ได้นาน การลดความชื้นโดยการตากข้าวมี 2 วิธี คือ

ก. **การตากข้าวก่อนนวด** เป็นการตากข้าวในขณะที่เมล็ดยังอยู่ในรวง โดยการตากจะต้องคำนึงถึงคุณภาพข้าวที่ตากเป็นสำคัญโดยให้มีความชื้นพอเหมาะและข้าวมีความสะอาด ควรตากข้าวประมาณ 2-3 แดด หมั่นกลับกองข้าวเพื่อให้แห้งสม่ำเสมอทั้งกอง

ข. **การตากข้าวหลังนวด** เป็นการตากข้าวที่นวดออกจากรวงแล้ว โดยตากบนลานตากหรือบนพื้นที่มีวัสดุรองรับการตาก ควรมีการกลับกองข้าวอย่างสม่ำเสมอและในช่วงเวลากลางคืนควรโกยข้าวมากองรวมกันแล้วใช้ภาชนะปิดกันน้ำค้างและฝน การตากวิธีนี้จะใช้เวลาตากประมาณ 1-3 วัน ขึ้นอยู่กับปริมาณข้าว

(2) **การนวดข้าว** ในปัจจุบันสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น ใช้คนนวด เครื่องนวด หรือเครื่องเกี่ยวนวด การนวดทุกวิธีจะต้องระมัดระวังการสูญเสียปริมาณข้าวจากการร่วงหล่น กระเด็นติดไปกับฟางข้าว เมล็ดเกิดการแตกร้าวหรือแตกหัก การนวดที่ปฏิบัติกันในประเทศไทย มีดังนี้

ก. **การใช้คนนวดหรือนวดด้วยเท้า** เป็นวิธีที่ดีทำให้ข้าวไม่เสียคุณภาพ และมีการสูญเสียน้อย แต่ต้องใช้เวลาและเปลืองแรงงานมาก ไม่เหมาะกับการทำพื้นที่มากๆ แต่เหมาะกับข้าวที่จะเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์

ข. **การใช้สัตว์นวด** ไม่มีผลกระทบต่อคุณภาพการสี แต่จะมีการสูญเสียเนื่องจากการนวดไม่หมดและมีสิ่งเจือปนมากถ้าลานนวดไม่สะอาด

ค. **การนวดโดยวิธีฟาด** อาจฟาดกับลานข้าวโดยตรง ในครุหรือภาชนะอื่นๆ การนวดวิธีนี้จะทำให้เกิดการสูญเสียอันเกิดจากแรงของการฟาด ทำให้มีเมล็ดบางส่วนกระเด็นสูญหายไป และบางส่วนก็ตกค้างอยู่ในรวงอันเกิดจากการนวดไม่หมด

ง. การนวดโดยใช้เครื่องนวด ปัจจุบันยังนิยมใช้กันอยู่ในบริเวณที่ยังไม่มีรถเกี่ยวนวดใช้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีเครื่องทำความสะอาดอยู่ในตัวทำให้สะดวกและรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายต่ำ เหมาะแก่เกษตรกรที่มีการทำนาพื้นที่มาก ๆ และการเก็บเกี่ยวโดยใช้คนเกี่ยว

จ. การใช้เครื่องเกี่ยวนวด เครื่องจะทำการเกี่ยวและนวดข้าวออกมาพร้อมเลย เมล็ดข้าวที่นวดได้จะออกมาจากเครื่องนวดและบรรจุในถังเก็บหรือในกระสอบ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นอยู่กับความเร็วของรถเกี่ยว อายุข้าว ความชื้นเมล็ด และการล้มของข้าว เป็นต้น

2.3.8 การเก็บรักษา

1) การเก็บรักษาข้าวเพื่อไว้บริโภค ควรปฏิบัติดังนี้

(1) เมล็ดจะต้องสะอาดปราศจากสิ่งเจือปน ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค และแมลงศัตรู

(2) เมล็ดแห้ง มีความชื้นไม่เกิน 14 เปอร์เซ็นต์

(3) ยังจำเป็นต้องสะอาด มีตาข่ายป้องกันนก หนู และศัตรูอื่นๆ อากาศถ่ายเทได้สะดวก มีหลังคาปิดกันแดด และฝน

(4) ถ้าเก็บรักษาโดยการบรรจุกระสอบ ควรใช้ไม้รองกระสอบให้สูงจากพื้นประมาณ 5-6 นิ้วเพื่อป้องกันความชื้นจากพื้นดินหรือซีเมนต์

2) การเก็บรักษาข้าวเพื่อไว้ทำพันธุ์ มีวิธีการดังนี้

(1) กำจัดแมลงที่ติดมากับเมล็ดพันธุ์ข้าวก่อนการเก็บรักษา โดยรมเมล็ดพันธุ์ข้าวด้วยแก๊สฟอสฟีนในรูปของอลูมิเนียมฟอสไฟด์ ซึ่งผลิออกมาเป็นชนิดเม็ด เช่น ฟอสฟอริคอิน ในอัตรา 2-3 เม็ด (กรัมออกฤทธิ์) ต่อข้าว 1 ตัน

(2) ทำความสะอาดโรงเก็บก่อนนำเมล็ดพันธุ์ข้าวไปเก็บรักษา

(3) แยกกองเมล็ดพันธุ์ข้าวเก่าและเมล็ดพันธุ์ข้าวใหม่ไว้คนละด้าน

(4) จัดกองเมล็ดพันธุ์ข้าวให้ห่างผนังโรงเก็บด้านละ 1 เมตร เพื่อสะดวกในการเข้าไปปฏิบัติงาน

(5) วางเมล็ดพันธุ์ข้าวบนแคร่สูงจากพื้นประมาณ 10 เซนติเมตร

(6) จัดทำเครื่องหมายกำกับกองและบัญชีคุมเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างละเอียด

(7) ตรวจสอบ และบำรุงรักษาโรงเก็บ เพื่อป้องกันการการสูญเสียเนื่องจากการทำลายของแมลงและสัตว์ศัตรูโรงเก็บ

3. สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

3.1 ที่ตั้งและพื้นที่

อำเภอบ้านเขว้าอยู่ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิไปทางทิศตะวันตก ตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 225 (ชัยภูมิ-นครสวรรค์) ระยะทาง 13 กิโลเมตร มีพื้นที่ 340,196.87 ไร่ หรือ 544.315 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 3.83 ของพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ

3.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

ทิศใต้ ติดอำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

ทิศตะวันออก ติดอำเภอเมืองชัยภูมิ

ทิศตะวันตก ติดอำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ

3.3 ประชากร เขตการปกครอง และพื้นที่การเกษตร ปี 2555 ประกอบด้วย จำนวน

ตำบล 6 ตำบล จำนวนหมู่บ้าน 88 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน 14,849 ครัวเรือน พื้นที่การเกษตร 134,268 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกข้าว 107,810 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 80.29 ของพื้นที่การเกษตร ทั้งหมด ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลประชากร เขตการปกครอง และพื้นที่การเกษตรอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	พื้นที่ทำ การเกษตร (ไร่)	พื้นที่ปลูก ข้าวนาปี (ไร่)
บ้านเขว้า	19	4,605	7,414	7,737	15,151	28,770	24,918
ตลาดแร้ง	18	3,225	5,663	5,876	11,539	30,760	26,248
กลุ่มลำชี	22	2,578	4,855	4,952	9,807	29,241	21,925
ชีบน	12	1,607	2,978	2,874	5,852	16,740	11,503
ภูแลนคา	8	1,212	2,228	2,087	4,315	13,443	10,349
โนนแดง	9	1,622	2,292	2,375	4,667	15,314	12,867
รวม	88	14,849	25,430	25,901	51,331	134,268	107,810

ที่มา : www.bankhwao.chaiyaphum.doe.go.th สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2555

3.4 ด้านเศรษฐกิจ (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านเขว้า 2555) ในด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก จำแนกได้ดังนี้

3.4.1 อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำไร่ และทำสวน

1) **การผลิตข้าว** ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ มีพื้นที่ปลูกประมาณ 107,810 ไร่ เกษตรกรปลูกข้าวไว้เพื่อการบริโภคและขายเป็นบางส่วน ช่วงที่ขายจะเป็นช่วงหลังฤดูการเก็บเกี่ยวในปีต่อไป เนื่องจากว่าสภาพดินฟ้าอากาศไม่คงที่ ส่วนใหญ่ฝนตกทิ้งช่วง จึงทำให้เกษตรกรเก็บข้าวไว้เพื่อบริโภคหรือแทบจะไม่ได้ขายเลย ผลผลิตประมาณ 510 กิโลกรัม/ไร่

2) **การผลิตมันสำปะหลัง** มันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญรองจากข้าว มีพื้นที่ปลูกประมาณ 15,166 ไร่ เกษตรกรนิยมปลูกเนื่องจากว่าราคาและสภาพพื้นที่ตลอดจนการดูแลรักษาง่าย แต่ปัจจุบันเกษตรกรบางรายหันไปปลูกพืชอย่างอื่นทดแทน เพราะว่าราคาคต่ำ พื้นที่ปลูกไม่อุดมสมบูรณ์ตลอดจนทางราชการมีนโยบายให้ลดพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังลง โดยให้เกษตรกรปลูกพืชอื่นที่ให้ผลคุ้มค่ากว่าพืชเดิมทั้งให้เกษตรกรที่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรรองรับอยู่ ผลผลิตประมาณ 3,200 กิโลกรัมต่อไร่

3) **การผลิตอ้อย** เกษตรกรในพื้นที่อำเภอบ้านเขว้า ปลูกอ้อยโรงงานเป็นจำนวนมาก เพราะมีพ่อค้าคนกลางรายย่อยรับซื้อผลผลิตในพื้นที่และโรงงานน้ำตาลอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่การผลิตมากนัก ซึ่งเกษตรกรสามารถผลิตได้ ประมาณ 14,000 กิโลกรัมต่อไร่

4) **การปลูกไม้ผลต่างๆ** เป็นไม้ผลหลากหลายชนิด เช่น มะม่วงแก้ว กล้วยน้ำว้า โดยเกษตรกรในอำเภอบ้านเขว้า มีพื้นที่ปลูกไม้ผลต่างๆ รวมประมาณ 1,777 ไร่

3.4.2 อาชีพรอง ได้แก่ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและการเลี้ยงสัตว์

1) **การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม** มีพื้นที่ประมาณ 250 ไร่ เกษตรกร 242 ราย ที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่วนใหญ่เกษตรกรจะเลี้ยงไหมช่วงเวลาว่างจากการทำนาโดยเลี้ยงแบบธรรมชาติหรือเลี้ยงตามพื้นที่บ้านที่เคยปฏิบัติกันมาช้านานตามบรรพบุรุษ ปัจจุบันเกษตรกรเริ่มเห็นความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากราคาเส้นไหมหรือผ้าไหมมีราคาสูงมากและง่ายต่อการจำหน่ายทั้งตลาดมีความต้องการมาก

2) **การเลี้ยงสัตว์** เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงสัตว์ปีกมากกว่าสัตว์ประเภทอื่น เนื่องจากเลี้ยงง่าย สะดวก และเหมาะที่จะเป็นอาหารในครัวเรือน ส่วนสัตว์ใหญ่นั้นจะเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย โดยเฉลี่ยจะมีการเลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่

3.5 แหล่งน้ำการเกษตร

อำเภอบ้านเขว้ามีแหล่งน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำชี ซึ่งไหลผ่านด้านทิศตะวันตกของอำเภอรวมทั้งมีลำน้ำสาขา ลำห้วย อ่างเก็บน้ำ หนอง คลอง แหล่งน้ำที่สำคัญของแต่ละตำบล ได้แก่ (อำเภอบ้านเขว้า 2555)

3.5.1 ตำบลบ้านเขว้า เป็นพื้นที่ที่ไม่มีพื้นที่ป่าและภูเขา มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีคลอง ลำห้วย หนองน้ำสำหรับการเกษตร ได้แก่ ห้วยชีลอง คลองโป่งเกตุ และลำห้วยห้วย

3.5.2 ตำบลตลาดแร้ง มีลำน้ำชีไหลผ่านด้านทิศตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่การเกษตร มากกว่า 10,000 ไร่ และมีลำน้ำสาขา ได้แก่ ห้วยชีลอง ที่ไหลผ่านจากตำบลภูแล่นคา ทอดยาวจากด้านทิศเหนือมาทางด้านทิศใต้ ไหลผ่านตำบลตลาดแร้งและเกษตรกรจะใช้ลำน้ำชี และน้ำห้วยชีลองทำการเกษตรเป็นหลัก

3.5.3 ตำบลลุ่มลำชี มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มตามแนวแม่น้ำชีซึ่งไหลผ่านด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของตำบล เป็นแม่น้ำสายหลักที่ใช้เพื่อการเกษตรในพื้นที่ เป็นแหล่งปลูกผัก แหล่งใหญ่ของจังหวัดชัยภูมิ พื้นที่ประมาณ 35 % และสามารถผลิตข้าวนาปรังในพื้นที่ตำบลได้เป็นอย่างดี

3.5.4 ตำบลชีบน มีพื้นที่สาธารณะประโยชน์จำนวนมาก มีแหล่งน้ำในลักษณะแก้มลิงกระจายอยู่ทั่วไปตามแนวแม่น้ำชี ได้แก่ อ่างเก็บน้ำยางนาดี นอกจากนี้มีลำน้ำสายย่อยของแม่น้ำชีกระจายอยู่เต็มพื้นที่

3.5.5 ตำบลภูแล่นคา มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงและไหล่เขา มีแหล่งน้ำทำการเกษตรมากมาย ได้แก่ อ่างเก็บน้ำบ้านนาอินทร์แดง อ่างเก็บน้ำสระหงส์ อ่างเก็บน้ำซับปลากั้ง อ่างเก็บน้ำน้ำตกพานทอง อ่างเก็บน้ำลำห้วยหลัว อ่างเก็บน้ำฝายอาจารย์จื่อ รวมทั้งมีพื้นที่ติดลำน้ำชี

3.5.6 ตำบลโนนแดง มีสภาพพื้นดินเป็นดินร่วนปนทราย มีแหล่งน้ำสำคัญหลายแห่ง ได้แก่ ลำชีลอง ห้วยยางแร้ง หนองสงวน หนองโสมง หนองบ่อและหนองแวง เป็นเขตที่ค่อนข้างแห้งแล้งส่วนมากอาศัยน้ำธรรมชาติและน้ำฝนเป็นหลัก

4. โครงการส่งเสริมการผลิตข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน จังหวัดชัยภูมิ ปี 2555

4.1 ความเป็นมาของโครงการ

ปัจจุบันตลาดและผู้บริโภคมีความต้องการอาหารที่ปลอดภัย มีคุณภาพตามมาตรฐานความปลอดภัยด้านอาหารเป็นความต้องการของประชาชนในแต่ละประเทศ ซึ่งทุกประเทศได้กำหนด

มาตรฐานและกฎระเบียบด้านอาหารปลอดภัยเพื่อปกป้องชีวิตและสุขภาพของผู้บริโภคโดยอ้างอิงจากมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช เพื่อควบคุมสินค้าเกษตรและอาหารให้ปลอดภัยจากการปนเปื้อนของสารเคมี จุลินทรีย์ และศัตรูพืช

รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการผลิตข้าว เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนต้องมีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชนทั่วไป อาหารที่ผลิตต้องปลอดภัยและได้มาตรฐาน และเป็นพื้นฐานในการผลิตเพื่อการส่งออก กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรมีความรู้ ทักษะและความชำนาญ สามารถผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยและได้มาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ ซึ่งปัจจุบันผู้บริโภคจะให้ความสำคัญ และเลือกบริโภคสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน แต่เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตยังไม่มีความรู้ ทักษะและความชำนาญในการผลิตที่มีการควบคุมและต้องปฏิบัติตามมาตรฐานระบบการผลิต จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาเกษตรกรให้สามารถผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัย โดยส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าเกษตรด้านพืชตามระบบการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices : GAP) เพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยมีคุณภาพและได้มาตรฐานเกิดความยั่งยืนในระบบการผลิตและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ (สำนักงานเกษตรจังหวัดชัยภูมิ 2555)

4.2 หลักการและเหตุผลโครงการ

รัฐบาลมีนโยบายปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภาคการเกษตร เสริมสร้างฐานรากของครัวเรือนเกษตรกรให้เข้มแข็ง โดยเพิ่มประสิทธิภาพการเพาะปลูก ลดต้นทุนการผลิต พัฒนาระบบการผลิตเป็นขั้นตอน และมีนโยบายเร่งด่วนของการสร้างเศรษฐกิจฐานรากและการสร้างโอกาสสร้างรายได้ที่จะต้องดำเนินการทันที โดยพิจารณาที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่มีศักยภาพในการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยเฉพาะการผลิตข้าวหอมมะลิที่มีพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิเป็นจำนวนมาก มีผลผลิตที่จำหน่ายได้แต่ละปีประมาณ 114,476 ล้านบาท โดยมีเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิ จำนวน 520,454 ครัวเรือน ถึงแม้ว่าจะมีศักยภาพด้านการผลิตแต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการผลิตข้าวหอมมะลิตามมาตรฐาน GAP และต้นทุนการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ตลอดจนเกษตรกรขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและการตลาด กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีสู่สากลมีความต้องการความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามมาตรฐาน GAP และต้องการการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์คุณภาพดี ลดการใช้ปุ๋ยเคมีโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวที่มีคุณภาพ จึงได้มีการจัดทำโครงการดังกล่าวเพื่อตอบสนองความต้องการของเกษตรกรต่อไป

4.3 วัตถุประสงค์โครงการ

4.3.1 เพื่อพัฒนาการระบบผลิตสินค้าเกษตรของเกษตรกรจากการใช้สารเคมีในระดับไม่ปลอดภัยเข้าสู่ระบบการผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัย (Food Safety) ผลผลิตได้มาตรฐานเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

4.3.2 สร้างโอกาสการตลาดให้กับสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน

4.4 เป้าหมายโครงการ

ดำเนินการในพื้นที่ 13 อำเภอ ตำบลละ 15 – 60 คน เกษตรกรทั้งหมด 2,400 ราย

4.5 ลักษณะและวิธีการดำเนินโครงการ

4.5.1 รับสมัครเกษตรกรที่มีความสมัครใจเข้าร่วมโครงการ

4.5.2 เก็บตัวอย่างดินของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่งตรวจที่สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดชัยภูมิ

4.5.3 เก็บตัวอย่างน้ำในพื้นที่ที่เกษตรกรใช้น้ำในการผลิตข้าวส่งตรวจที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดชัยภูมิ

4.5.4 จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร ใช้หลักสูตรการอบรมให้สอดคล้องกับระยะการเจริญเติบโตของข้าวตามช่วงอายุการผลิต

4.5.5 จัดระบบให้คำปรึกษาแนะนำเกษตรกรรายบุคคลในแปลง เพื่อยกมาตรฐานการผลิตให้เข้าสู่กระบวนการตรวจสอบรับรองการผลิตที่ได้มาตรฐาน

4.5.6 สนับสนุนชีวภัณฑ์ให้เกษตรกรสามารถนำไปใช้ในการทดลองด้วยตนเอง และลดการใช้สารเคมี

4.6 กิจกรรมที่ต้องดำเนินการ ประกอบด้วย

4.6.1 กิจกรรมการอบรมเกษตรกรหลักสูตรเตรียมความพร้อม จำนวน 2,400 คน

4.6.2 กิจกรรมเตรียมความพร้อม เพื่อนำเกษตรกรเข้าสู่การตรวจสอบรับรองมาตรฐาน GAP จำนวน 2,400 แปลง

4.6.3 กิจกรรมอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานภาคสนาม หลักสูตร 3 วัน จำนวน 110 คน

4.6.4 อบรมเกษตรกรอาสาสมัคร GAP หลักสูตร 1 วัน จำนวน 348 คน

4.6.5 กิจกรรมการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผลผลิต 2,400 ตัวอย่าง

4.6.6 กิจกรรมติดตามประเมินผลระดับจังหวัด

5. การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน

กรมส่งเสริมการเกษตรได้ร่วมกับกรมวิชาการเกษตรและกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำหน้าที่ในการตรวจรับรองระบบการจัดการคุณภาพ การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับข้าวที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน (GAP) โดยได้กำหนดข้อกำหนด กฎเกณฑ์และวิธีการตรวจประเมิน ซึ่งเป็นไปตามหลักการที่สอดคล้องตามหลักการสากล เพื่อใช้เป็นมาตรฐานการผลิตพืช โดยมีหลักเกณฑ์และวิธีการตรวจ ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ข้อกำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการตรวจประเมินที่ใช้ในการตรวจรับรอง

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีตรวจประเมิน
1. แหล่งน้ำ	น้ำที่ใช้ปลูกต้องได้จากแหล่งที่ไม่ มีสภาพแวดล้อมซึ่งก่อให้เกิดการ ปนเปื้อนวัตถุอันตราย	ตรวจพินิจสภาพแวดล้อม หากอยู่ ในสถานะเสี่ยงให้เก็บตัวอย่างส่ง ตรวจสอบ และวิเคราะห์คุณภาพน้ำ
2. พื้นที่ปลูก	ต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่มีวัตถุอันตราย ที่จะทำให้เกิดการตกค้างหรือ ปนเปื้อนในข้าว	ตรวจพินิจสภาพแวดล้อม หากอยู่ ในสถานะเสี่ยงให้เก็บตัวอย่างส่ง ตรวจสอบ และวิเคราะห์คุณภาพดิน
3. การใช้วัตถุ อันตรายทาง การเกษตร	- ให้ใช้ตามคำแนะนำของกรมการ ข้าว หรือกรมวิชาการเกษตร และคำแนะนำในฉลากที่ขึ้น ทะเบียนอย่างถูกต้องกับกรม วิชาการเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ - ห้ามใช้วัตถุอันตรายที่ระบุใน ทะเบียนวัตถุอันตรายทาง การเกษตรที่ห้ามใช้ - ในกรณีที่เกิดเพื่อส่งออก ห้าม ใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตรที่ ประเทศคู่ค้าห้ามใช้	- ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการใช้วัตถุ อันตรายทางการเกษตร - ตรวจสอบที่เก็บรักษาวัตถุ อันตรายทางการเกษตร - กรณีที่มีข้อมูลหรือมีเหตุอันควร สงสัยว่ามีการใช้วัตถุอันตรายทาง การเกษตรไม่ตรงตามคำแนะนำ ให้สุ่มข้าวเปลือกไปวิเคราะห์ สารพิษตกค้าง

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีตรวจประเมิน
4. การจัดการ คุณภาพใน กระบวนการ ผลิตก่อนการ เก็บเกี่ยว		
4.1 การผลิต เพื่อให้ได้ ข้าวเปลือก ตรงตาม พันธุ์	ข้าวเปลือกที่เก็บเกี่ยวและนวด แล้วต้องมีคุณภาพดังต่อไปนี้ <i>กลุ่มข้าวทั่วไป</i> มีข้าวพันธุ์อื่น ปนได้ไม่เกิน 5% ในจำนวนนี้มี ข้าวเมล็ดแดงปนได้ไม่เกิน 2% <i>กลุ่มข้าวหอมมะลิ</i> มีข้าวพันธุ์ อื่นปนได้ไม่เกิน 2% ในจำนวนนี้มี ข้าวเมล็ดแดงปนได้ไม่เกิน 0.5% โดยพิจารณาจาก การเลือกเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ ตรงตามพันธุ์ และมาจากแหล่งผลิต เมล็ดพันธุ์ที่เชื่อถือได้ การจัดการการปลูกและการดูแล เพื่อลดปริมาณข้าวเรือและข้าวพันธุ์ อื่นปนและมีการบันทึกข้อมูล <i>กลุ่มข้าวทั่วไป</i> จำนวนต้นของ ข้าวพันธุ์อื่นปนที่ยอมให้มีได้ไม่เกิน 3% <i>กลุ่มข้าวหอมมะลิ</i> จำนวนต้น ของข้าวพันธุ์อื่นปนที่ยอมให้มีได้ ไม่เกิน 2%	- สุ่มตรวจจำนวนต้นของข้าวพันธุ์ อื่นที่ปนในแปลงนา - กรณีมีข้อสงสัยหลังเก็บเกี่ยวให้ สุ่มข้าวเปลือกไปวิเคราะห์ การปนพันธุ์ - ตรวจสอบเอกสารรับรองเมล็ด พันธุ์ หรือตรวจบันทึกข้อมูล แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ - ตรวจบันทึกข้อมูลการเตรียมดิน และการกำจัดต้นของข้าวพันธุ์อื่นปน - สุ่มตรวจจำนวนต้นของข้าวพันธุ์ อื่นปนในแปลงนา - กรณีสงสัย หลังเก็บเกี่ยว ให้สุ่ม ข้าวเปลือกไปวิเคราะห์การปนพันธุ์

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีตรวจประเมิน
4.2 การป้องกัน การกำจัด ศัตรูพืช และ ความเสียหาย ของผลิตผล จากศัตรูพืช	- ดำรงการเข้าทำลายของศัตรูพืชที่มีผลต่อข้าว - ป้องกันกำจัดศัตรูพืชและข้าววัชพืชอย่างมีประสิทธิภาพด้วยวิธีที่เหมาะสมตามคำแนะนำของกรมการข้าว หากใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร - ผลิตผลที่ได้ต้องไม่มีโรคพืชและการทำลายของแมลงมากกว่า 10%	- ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการสำรวจการเข้าทำลายของศัตรูพืชและการจัดการ - ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร - สำรวจและตรวจพินิจ ต้นของข้าววัชพืชในแปลงข้าว - ตรวจวินิจฉัยการเกิดโรค หรือตรวจพินิจการทำลายของแมลงบนผลิตผล
5. การเก็บเกี่ยว และการปฏิบัติ หลังการเก็บเกี่ยว		
5.1 การจัดการ เพื่อให้ได้ ข้าวเปลือก ที่มีคุณภาพ การสีที่ดี	- เก็บเกี่ยวในระยะเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้าวเปลือกมีคุณภาพการสีที่ได้ข้าวเต็มเมล็ด และได้ต้นข้าวตามข้อกำหนดในมาตรฐาน - รวงข้าวมีอายุ 25-35 วัน หลังวันข้าวออกดอก - รวงข้าวอยู่ในระยะปล้อง ซึ่งเมล็ดข้าวเปลือกในรวงสุกเหลืองไม่น้อยกว่าสามในสี่ส่วนของรวง	- ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการเก็บเกี่ยวและการนวดข้าว - ในกรณีที่จำเป็นให้ตรวจพินิจการปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวและนวดข้าว และ/หรือตรวจพินิจผลิตผลให้สุ่มข้าวเปลือกไปตรวจคุณภาพการสี

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีตรวจประเมิน
5.2 การเก็บ เกี่ยวและ การนวด	- อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บเกี่ยว ภาชนะบรรจุ และวิธีการเก็บเกี่ยวต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของผลิตผล และต้องเก็บเกี่ยวอย่างระมัดระวังไม่ให้เกิดการปนของข้าวพันธุ์อื่น - กรณีนวดด้วยเครื่องหรือเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องเกี่ยวนวด ต้องไม่ให้เกิดการปนของข้าวพันธุ์อื่น ถ้าเกี่ยวข้าวพันธุ์อื่นมาก่อนต้องกำจัดข้าวพันธุ์อื่นที่ค้างในเครื่องออก	- ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการเก็บเกี่ยวและการนวดข้าว
5.3 ความชื้น ของ ข้าวเปลือก และการลด ความชื้น	- วิธีการลดความชื้นต้องไม่ทำให้เมล็ดข้าวเปลือกเกิดการแตกหัก จนสีได้ข้าวเต็มเมล็ดและต้นข้าวน้อยกว่าข้อกำหนดคุณภาพการสีตามมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ สำหรับข้าว - ให้ลดความชื้นของเมล็ดข้าวเปลือกสำหรับการซื้อขายต้องไม่เกิน 15% และสำหรับเก็บรักษาต้องไม่เกิน 14%	- ตรวจสอบบันทึกข้อมูลการลดความชื้นข้าวเปลือก - กรณีมีข้อสงสัย ให้สุ่มข้าวเปลือกไปตรวจวัดความชื้น และ/หรือ คุณภาพการสี

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีตรวจประเมิน
6. การขนย้าย การเก็บรักษา และการรวบรวมผลผลิต	- อุปกรณ์ ภาชนะบรรจุ และพาหนะที่ใช้ในการขนย้ายและการเก็บรักษาต้องสะอาด สามารถป้องกันการปนเปื้อนจากอันตรายและสิ่งแปลกปลอม ที่มีผลต่อความปลอดภัยในการบริโภค รวมทั้งไม่ทำให้เกิดการปนของข้าวพันธุ์อื่น - สถานที่เก็บรวบรวม และสถานที่เก็บรักษาต้องถูกสุขลักษณะ สะอาดและมีการถ่ายเทอากาศดี สามารถป้องกันการปนเปื้อนผลผลิตและป้องกันการปนของข้าวพันธุ์อื่นได้ - วิธีการเก็บรักษา และรวบรวมผลผลิต ต้องไม่ทำให้ผลผลิตเสียหาย และทำให้เกิดการปนของข้าวพันธุ์อื่น และป้องกันและลดความเสียหายจากแมลงและสัตว์ศัตรูในโรงเก็บ - กรณีผลิตข้าวหลายพันธุ์ ต้องมีการจัดการเพื่อป้องกันการปนของข้าวต่างพันธุ์ได้	- ตรวจสอบที่การบรรจุข้าวเปลือก การขนย้ายและการเก็บรักษา - ตรวจพินิจ อุปกรณ์และภาชนะบรรจุในการเก็บรักษา สถานที่เก็บรักษาและรวบรวม และสภาพการเก็บรักษา - ตรวจพินิจการปฏิบัติในการเก็บรักษา และรวบรวมผลผลิต - ตรวจพินิจฉลาก

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

รายการ	เกณฑ์ที่กำหนด	วิธีตรวจประเมิน
7. การบันทึกและ การจัดเก็บ ข้อมูล	- ต้องมีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ 1) แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ 2) แหล่งน้ำใช้ 3) การเตรียมดิน 4) การกำจัดต้นของข้าวพันธุ์อื่นปน 5) การสำรวจและการเข้าทำลายของศัตรูพืชและการจัดการ 6) การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตร 7) การเก็บเกี่ยวและการนวดข้าว 8) การลดความชื้นข้าวเปลือก 9) การบรรจุข้าวเปลือกและการเก็บรักษา 10) แหล่งที่มาของผลผลิต ผลผลิตที่อยู่ระหว่างการเก็บรักษาและ ขนย้าย ต้องมีการระบุข้อมูลให้สามารถ ตรวจสอบแหล่งที่มาของผลผลิตได้	- ตรวจผลการบันทึก ข้อมูล - ตรวจรหัส หรือ เครื่องหมาย หรือ บันทึกข้อมูลที่แสดง แหล่งที่มาของผลผลิต

ที่มา : กรมการข้าว (2554)

6. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

6.1 การจัดการการผลิต

6.1.1 การจัดการ (Management) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่จำนวนจำกัด เพื่อการผลิตสินค้าและบริการ สำหรับสนองความต้องการของมนุษย์ และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ภายใต้สถานการณ์การเสี่ยงและความไม่แน่นอน

6.1.2 กระบวนการจัดการ (Management Process) ประกอบด้วย การดำเนินกิจกรรม 4 ขั้นตอน ได้แก่ (ลัดดา พิศาลบุตร และวิรัช แจ่มจรรยา 2546)

1) การวางแผน (Planning) เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้เลือกและกำหนดเป้าหมาย ตลอดจนวิธีทางในการปฏิบัติงาน การวางแผนแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- (1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร
- (2) การกำหนดทิศทางขององค์กร
- (3) กำหนดแผนงานขององค์กร

การวางแผนการผลิตพืช เป็นการกำหนดกิจกรรมต่างๆ มุ่งให้ได้ผลผลิตพืชตามเป้าหมายที่กำหนด เป็นการเตรียมการผลิตพืชอย่างมีระบบ ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการชี้แนะและควบคุมการดำเนินการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อนำมาตัดสินใจเลือกใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม ผสมกับแนวคิดด้านการตลาด เศรษฐศาสตร์ และสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ

2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นกระบวนการจัดหาคนเข้าทำงานรวมถึงการกำหนดอำนาจหน้าที่ประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อองค์การสามารถดำเนินการตามแผนให้บรรลุวัตถุประสงค์ การจัดองค์การเพื่อการผลิตพืชจำเป็นสำหรับการผลิตพืชที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีบุคลากรจำนวนมากและใช้เทคโนโลยีซับซ้อน มุ่งสร้างผลผลิตมาตรฐานปริมาณมาก มีบุคคลที่มีบทบาทเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ช่วยทำให้เกิดการประสานงาน ลดความขัดแย้งในหน้าที่และยังเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ

3) การนำ (Leading) การดำเนินการขององค์การทุกองค์การจะอยู่ภายใต้การดูแลความรับผิดชอบของผู้บริหารองค์การ ซึ่งจะเป็นผู้นำในการบริหารไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ การนำในการผลิตพืช ต้องอาศัยแรงงานช่วยปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในบางช่วงของการผลิต เช่น การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว ต้องการใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ดังนั้น เกษตรกรเจ้าของกิจการจำเป็นต้องชี้แนะแรงงานจ้าง ที่ช่วยปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ส่วนในหน่วยธุรกิจขนาดใหญ่จะมีผู้จัดการหรือหัวหน้างานในการรับผิดชอบชี้แนะ และผู้นำควรมีความเข้มแข็ง กล้าตัดสินใจในการแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ

4) การควบคุม (Controlling) เป็นการควบคุมการดำเนินงานต่างๆ ภายในองค์การให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การควบคุมและประเมินผลการผลิตพืช เป็นการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงานการผลิตพืชว่าดำเนินไปตามแผนที่กำหนดให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ พร้อมทั้งค้นหาข้อบกพร่องเพื่อแก้ไขป้องกันปัญหาในการดำเนินงาน โดยการควบคุมตั้งแต่การเตรียมการผลิตพืช ระหว่างดำเนินการปลูกพืช การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว ตลอดจนถึงขั้นตอนการจัดการผลผลิตสู่ตลาด และประเมินผลเพื่อให้ทราบระดับความสำเร็จในการจัดการผลิตพืช

6.2 การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิต

การผลิต (Production) หมายถึง การผลิตสินค้าและบริการที่เกิดจากการใช้ปัจจัยการผลิตหรือทรัพยากรการผลิตต่างๆ ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน เข้าสู่กระบวนการผลิตโดยการดำเนินงาน หรือการจัดการของผู้ประกอบการเพื่อให้ได้ผลผลิต คือ สินค้าและบริการที่ต้องการนั้น เริ่มตั้งแต่การรวบรวมปัจจัยการผลิต (Input) นำมาเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Transformation Process) เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตหรือสินค้า (Output) ขึ้นมา (อจณรา โพธิ์ดี 2553)

6.2.1 การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต ต้นทุนการผลิต (Cost of production) หมายถึง มูลค่าของปัจจัยการผลิตต่างๆ ที่ได้นำไปใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ในทางเศรษฐศาสตร์ได้จำแนกต้นทุนการผลิตตามความสัมพันธ์ที่มีต่อปริมาณกิจกรรมเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (อจณรา โพธิ์ดี 2553 : 9-6 – 9-9)

1) ต้นทุนผันแปร (Variable Cost: VC) หมายถึง ต้นทุนที่เกิดขึ้นเมื่อมีการผลิตและจะแปรไปตามปริมาณการผลิตผลนั้น ซึ่งเมื่อมีการผลิตมากจะมีต้นทุนส่วนนี้มาก ถ้ามีการผลิตน้อยจะมีต้นทุนส่วนนี้น้อย โดยต้นทุนผันแปร ประกอบด้วยค่าใช้จ่ายหมวดต่างๆ ดังนี้

(1) ค่าแรงงาน หมายถึง ค่าแรงงานคน สัตว์ และเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตพืช สามารถแบ่งตามขั้นตอนการผลิต ได้แก่ การเตรียมดิน การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว และแปรรูปเบื้องต้นก่อนขาย โดยสามารถแยกเป็นค่าแรงงานที่เป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสด

(2) ค่าวัสดุ หมายถึง ค่าใช้จ่ายสำหรับวัสดุต่างๆ ที่ใช้ในการผลิตพืช เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่าสารปราบศัตรูพืช ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าวัสดุอุปกรณ์การเกษตรหรือวัสดุสิ้นเปลืองต่างๆ ที่มีอายุใช้งานไม่เกิน 1 ปี ตลอดจนค่าซ่อมแซมและบำรุงรักษาโรงเรือน เครื่องจักร และอุปกรณ์การเกษตร โดยสามารถแยกเป็นค่าวัสดุที่เป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสด

(3) ค่าดอกเบี้ย/ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน ค่าดอกเบี้ย หมายถึง ดอกเบี้ยที่เกษตรกรจะต้องจ่ายในกรณีที่เกษตรกรไม่มีทุนของตนเองหรือทุนไม่เพียงพอ จึงต้องไปกู้ยืมมาลงทุนปลูกพืชและต้องจ่ายดอกเบี้ย โดยค่าดอกเบี้ยเป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสด

ค่าเสียโอกาสเงินลงทุน หมายถึง เกษตรกรใช้ทุนของตนเองในการปลูกพืช โดยคิดจากค่าใช้จ่ายผันแปรทั้งหมดเฉพาะที่เป็นเงินสด ด้วยเหตุผลว่าถ้าเกษตรกรไม่นำเงินลงทุนดังกล่าวมาปลูกพืช แต่นำไปลงทุนในกิจการอื่นหรือฝากธนาคาร เกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนหรือดอกเบี้ยจำนวนหนึ่ง หรือถ้าไม่ลงทุนปลูกพืช แต่เกษตรกรเลือกไปรับจ้างก็จะได้ค่าแรงงานที่เป็นเงินสดเข้ามา ซึ่งถ้านำไปฝากธนาคารก็จะได้ออกเบี้ยขึ้นมา กรณีเกษตรกรกู้ยืมเงินมาลงทุนบางส่วนและอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินทุนของตนเอง เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นดอกเบี้ยเงินกู้สำหรับเงินที่กู้ยืมมา และคิดค่าเสียโอกาสในส่วนเงินทุนของตนเอง โดยทั่วไปจะประเมินจากอัตราดอกเบี้ย

เงินฝากประจำของธนาคาร จำนวนตามระยะเวลาของการปลูกพืชต่างๆ

เมื่อนำต้นทุนผันแปรของปัจจัยการผลิตแต่ละชนิดมารวมกันจะได้ต้นทุนผันแปรรวมหรือต้นทุนผันแปรทั้งหมด (Total Variable Cost: TVC) โดยที่ค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยผันแปรแต่ละชนิดเท่ากับราคาปัจจัยการผลิตคูณด้วยปริมาณปัจจัยการผลิต

2) ต้นทุนคงที่ (Fixed Cost: FC) หมายถึง ต้นทุนการผลิตที่ไม่แปรเปลี่ยนไปตามปริมาณการผลิต ในช่วงระยะเวลาการผลิตหนึ่งๆ ไม่ว่าจะผลิตมากน้อยเพียงใด หรือไม่มีการผลิต ก็จะมีค่าใช้จ่ายส่วนนี้ โดยต้นทุนคงที่ ประกอบด้วยค่าใช้จ่าย ดังนี้

(1) ค่าใช้ที่ดิน หมายถึง ค่าใช้ที่ดินในการผลิตพืช ในกรณีเป็นที่ดินของตนเองจะประเมินเท่ากับอัตราค่าเช่าที่ดินในท้องถิ่นโดยคิดเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นเงินสด และเกษตรกรต้องเสียค่าภาษีที่ดินเป็นเงินสด และถ้าเกษตรกรมีการเช่าที่ดินก็คิดค่าเช่าที่ดินเป็นเงินสดตามอัตราค่าเช่าในท้องถิ่น

(2) ค่าเสื่อมราคาอุปกรณ์เครื่องจักรกลการเกษตร คิดเป็นเป็นค่าใช้จ่ายไม่เป็นเงินสด

(3) ค่าเสียโอกาสเงินลงทุนอุปกรณ์การเกษตร คิดเป็นเป็นค่าใช้จ่ายไม่เป็นเงินสด ส่วนใหญ่ประเมินจากอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำจากธนาคาร ที่เกษตรกรจะได้รับเมื่อนำเงินลงทุนในการซื้ออุปกรณ์การเกษตรไปฝากธนาคาร

ต้นทุนคงที่รวมหรือต้นทุนคงที่ทั้งหมด (Total Fixed Cost: TFC) เท่ากับผลรวมของค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปสำหรับปัจจัยคงที่ทั้งหมด

ถ้าในช่วงการผลิตระยะสั้น (short run) ปัจจัยคงที่จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการใช้ได้ แต่ในระยะยาว (long run) ปัจจัยการผลิตทุกชนิดจะเป็นปัจจัยผันแปร ซึ่งช่วงระยะเวลาการผลิตสั้นหรือยาวนั้น ไม่สามารถระบุความแตกต่างเป็นระยะเวลาที่แน่นอนได้ โดยในระยะสั้นปัจจัยการผลิตบางชนิดจะถูกกำหนดให้คงที่ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการใช้ในช่วงระยะเวลาการผลิตนั้น ส่วนในระยะยาว ผู้ผลิตสามารถเปลี่ยนแปลงจำนวนปัจจัยการผลิตได้ทุกชนิด

การจำแนกต้นทุนการผลิตอีกลักษณะ คือ การจำแนกตามลักษณะการใช้จ่ายของผู้ผลิต แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) ต้นทุนที่เป็นเงินสด (Cash cost) หมายถึง ต้นทุนการผลิตที่เกษตรกรจะต้องจ่ายเป็นเงินสดให้แก่ผู้อื่นในการซื้อปัจจัยการผลิตมาใช้ ต้นทุนที่เป็นเงินสด เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น เป็นต้น ทั้งนี้แม้ว่าผู้ผลิตอาจซื้อปัจจัยการผลิตเหล่านี้ด้วยเงินเชื่อแต่ก็ต้องถือว่าเป็นต้นทุนที่เป็นเงินสดเช่นกัน ต้นทุนที่เป็นเงินสดประกอบด้วยต้นทุนผันแปรที่เป็นเงินสด เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย เป็นต้น และต้นทุนคงที่ที่เป็นเงินสด เช่น

ค่าเช่าที่ดิน เป็นต้น

2) *ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสด (Noncash cost)* หมายถึง ต้นทุนการผลิตที่เกษตรกรไม่ได้จ่ายออกไปเป็นตัวเงินแต่เป็นการประเมินค่าใช้จ่ายที่ควรจะเป็นจากการใช้ปัจจัยการผลิตนั้นๆ และยักรวมถึงค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยคงที่ที่ใช้โดยไม่จ่ายเป็นเงินสดออกไปในรอบการผลิตนั้น เช่น

- (1) ค่าแรงงานในครอบครัว ส่วนใหญ่ประเมินในอัตราเดียวกับแรงงานจ้าง
- (2) ค่าใช้ที่ดินของตัวเอง ประเมินให้เท่ากับอัตราค่าเช่าที่ดินในท้องถิ่นนั้น
- (3) ค่าเสื่อมราคาโรงเรือน เครื่องจักร อุปกรณ์การเกษตร จัดเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นเงินสด เนื่องจากมิได้เป็นค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรจ่ายออกไปในรอบการผลิตนั้น ค่าเสื่อมเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยคงที่ที่มีอายุการใช้งานหลายปี โดยประเมินว่าในแต่ละรอบการผลิตหรือแต่ละปีควรมีค่าใช้จ่ายสำหรับปัจจัยเหล่านี้เป็นเท่าไร

(4) ค่าเสียโอกาสสำหรับเงินลงทุนในทรัพย์สินต่างๆ ที่ใช้ในการผลิต ส่วนใหญ่ประเมินให้เท่ากับจำนวนดอกเบี้ยเงินฝากประจำที่เกษตรกรพึงได้รับถ้าได้นำเงินจำนวนเดียวกับที่นำไปซื้อทรัพย์สินฟาร์มแต่นำไปฝากธนาคารไว้

ต้นทุนที่ไม่เป็นเงินสดประกอบด้วย ต้นทุนผันแปรที่ไม่เป็นเงินสด และ ต้นทุนคงที่ที่ไม่เป็นเงินสด

6.2.2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนการผลิต ผลตอบแทน (Return) หมายถึง สิ่งที่เกษตรกรได้รับจากการจัดการนำเอาปัจจัยการผลิตต่างๆ ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน มาผ่านกระบวนการจัดการเพื่อก่อให้เกิดผลผลิตขึ้นมา และเมื่อเกษตรกรนำผลผลิตนั้นไปจำหน่ายก็จะได้รับผลตอบแทนกลับมาในรูปของตัวเงินหรือรายได้ (อัจฉรา โพธิ์ดี 2546 : 129-130)

ผลตอบแทนจากการผลิต (Benefit of production) หมายถึง รายได้และกำไรที่ได้จากการผลิตทางการเกษตร สามารถคำนวณได้ดังนี้ (สมบุญ จริญจระตูกุล 2543)

1) *รายได้รวม (Total Revenue : TR)* คือ จำนวนเงินที่เกษตรกรได้รับจากการขายผลผลิตที่ได้จากฟาร์ม ซึ่งเท่ากับราคาผลผลิต (P) คูณด้วยปริมาณผลผลิต (Q)

$$TR = P \times Q$$

2) *กำไร (Profit)* คือ ส่วนแตกต่างระหว่างรายได้รวม (TR) กับต้นทุนรวม (TC) ซึ่งผลกำไรจะเป็นผลตอบแทนที่แท้จริงของการผลิตและใช้วัดผลตอบแทนจากการผลิต

$$\text{Profit} = TR - TC$$

นอกจากนี้ยังสามารถวิเคราะห์ผลตอบแทนเหนือต้นทุนผันแปรและผลตอบแทนเหนือต้นทุนเงินสด ดังนี้

$$\text{ผลตอบแทนเหนือต้นทุนผันแปร} = \text{รายได้รวม} - \text{ต้นทุนผันแปรรวม}$$

ผลตอบแทนเหนือต้นทุนเงินสด = รายได้รวม – ต้นทุนที่เป็นเงินสดรวม

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2538) ได้ทำการศึกษาต้นทุนการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 ปีการเพาะปลูก 2536/37 โดยได้ทำการเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายต่างๆ ในฟาร์มเกษตรกรแต่ละแหล่งปลูกที่สำคัญ โดยวิธีการสำรวจตัวอย่างแล้วนำมาคำนวณต้นทุนเฉลี่ย เป็นรายจังหวัด รายภาค และเฉลี่ยทั้งประเทศ โดยวิธีถ่วงน้ำหนักตามเนื้อที่เพาะปลูก เพื่อให้ได้มาซึ่งต้นทุนการผลิตและคำนวณหาผลตอบแทนจากการขายของเกษตรกรเป็นรายภาคเฉลี่ยและประเทศเฉลี่ยของข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบว่า ต้นทุนการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 เฉลี่ยต่อไร่ เท่ากับ 2,318.50 บาท มีรายได้เฉลี่ยต่อไร่ เท่ากับ 3,271.38 บาท ไร่สุทธิต่อไร่ เท่ากับ 952.88 บาท ยังพบว่า ต้นทุนการผลิตสูงมากเนื่องจาก มีปัจจัยการผลิตที่จำเป็นพื้นฐาน คือ ค่าจ้างแรงงาน ค่าปุ๋ยเคมี ค่าปุ๋ยอินทรีย์และสารกำจัดศัตรูพืช ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ในการศึกษาต้นทุนการผลิต ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีและค่าจ้างแรงงานในการผลิตข้าว ราคาที่ขายได้และรายได้จากการขายผลผลิตยังไม่มากเท่าที่ควร

อาทิตย์ ถมยา (2544) วิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 ของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช และกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช ในท้องที่ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ปีการเพาะปลูก 2542/43 เพื่อทราบถึง ฟังชันการผลิตข้าว ประสิทธิภาพทางเทคนิค และประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของการใช้ปัจจัยการผลิตโดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาได้จากการสุ่มตัวอย่างเกษตรกรทั้งหมด 60 ราย แยกออกเป็นเกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชจำนวน 31 ราย ส่วนที่เหลือเป็นเกษตรกรที่ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช จำนวน 29 ราย ในการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 พบว่า ต้นทุนผันแปรมีความใกล้เคียงกันจะมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ในส่วนของต้นทุนคงที่ เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชจะมีค่าเช่าที่ดินที่ไม่เป็นเงินสดสูงกว่าเกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช แสดงว่าการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชไม่มีผลต่อต้นทุนการผลิตเท่าที่ควร เนื่องจากค่าใช้จ่ายในส่วน of สารเคมี มีไม่มาก คิดเป็นร้อยละ 0.77 ของต้นทุนทั้งหมดของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช สรุปได้ว่ากลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชจะได้รับผลตอบแทนที่สูงกว่ากลุ่มเกษตรกรที่ไม่ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช เนื่องจากได้ผลผลิตในปริมาณที่มากกว่า

โสภณ ศรีบาง (2544) วิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 โดยวิธีการผลิตแบบข้าวอินทรีย์ และแบบปลอดสารพิษ ในอำเภอกุดชุม

จังหวัดยโสธร ปีการเพาะปลูก 2542/43 แยกการวิเคราะห์ออกเป็นสองส่วน คือ วิธีการผลิตแบบข้าวอินทรีย์ และวิธีการผลิตแบบข้าวปลอดสารพิษ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างจำนวน 64 ตัวอย่าง แยกออกเป็นเกษตรกรที่ทำการผลิตข้าวอินทรีย์จำนวน 32 ตัวอย่าง และเกษตรกรที่ทำการผลิตข้าวปลอดสารพิษจำนวน 32 ตัวอย่าง ในการวิเคราะห์ผลการผลิตโดยใช้สมการการผลิตแบบ คอปป์-ดักลาส ผลการวิเคราะห์ผลการผลิตข้าวอินทรีย์ปรากฏว่า ปัจจัยแรงงานในสมการการผลิตมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลผลิตข้าวอินทรีย์ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 และปัจจัยมูลค่าปุ๋ยธรรมชาติมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 เมื่อเพิ่มปัจจัยการผลิตทุกๆ ปัจจัยพร้อมกันในอัตรา 1 เท่า ผลผลิตข้าวอินทรีย์จะเพิ่มขึ้นในอัตรา 0.6508 เท่า จากค่าความยืดหยุ่นของปัจจัยการผลิต แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงผลผลิตข้าวอินทรีย์ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของมูลค่าปุ๋ยธรรมชาติมากที่สุด ในปัจจัยทั้งสองที่มีในสมการรองลงมาคือ ปัจจัยแรงงาน

สำหรับสมการการผลิตข้าวปลอดสารพิษ ผลการวิเคราะห์ ปรากฏว่า ปัจจัยมูลค่าปุ๋ยธรรมชาติและปุ๋ยเคมี มีนัยสำคัญทางสถิติต่อข้าวปลอดสารพิษที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 และ 95 ตามลำดับ ส่วนปัจจัยแรงงานมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 เมื่อพิจารณาค่าความยืดหยุ่น พบว่า ปัจจัยการผลิตที่แสดงการเปลี่ยนแปลงผลผลิตข้าวปลอดสารพิษขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยมูลค่าปุ๋ยเคมีมากที่สุด ในปัจจัยทั้งสามที่มีในสมการ รองลงมาคือ ปัจจัยมูลค่าปุ๋ยธรรมชาติและปัจจัยแรงงานตามลำดับ

นุจนายจ้ จิตชัยภูมิ และบุศรา ลีมนิรันดร์กุล (2555) ได้ศึกษาการทำการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอบ้านเขว้า ได้กล่าวว่า อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ที่ดินตามแนวลำน้ำชี ตั้งแต่ตำบลตลาดแร้ง – บ้านเขว้า – กลุ่มลำชี ประมาณ 82,047 ไร่หรือคิดเป็น 24.12 % ของพื้นที่อำเภอ มีความอุดมสมบูรณ์สูงมาก สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง (ยกเว้นปีที่มีน้ำท่วมใหญ่) ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ผลผลิตสูง โดยเฉพาะข้าวนาปรัง เป็นรายได้หลักทางหนึ่ง ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ย 550-650 กก./ไร่ ข้าวนาปรัง ผลผลิตเฉลี่ย 750-850 กก./ไร่ ปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ชาวบ้านนิยมบริโภคข้าวเจ้า บางหมู่บ้านบริโภคทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว เกษตรกรรายย่อยปรับตัวตามกระบวนการผลิตข้าว โดยเน้นการปรับไปตามสถานการณ์ในปัจจุบัน อิงรูปแบบที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในพื้นที่ของตนเพื่อคงความอยู่รอดในการประกอบอาชีพทำนา ทั้งในด้านรูปแบบการผลิต การใช้เทคโนโลยีเพื่อลดต้นทุนการผลิต การปรับตัวด้านอาชีพเสริม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการผลิตข้าว เกษตรกรในพื้นที่ศึกษามีรูปแบบการผลิตข้าวอยู่ 4 รูปแบบ คือ การผลิตข้าวฤดูเดียว การผลิตข้าวสองฤดู ปลูกข้าวและพืชอื่นๆ ตามหลังฤดูการ และเกษตรแบบผสมผสานโดยมีข้าวเป็นพืชหลัก โดยทั้ง 4 รูปแบบจะมีความแตกต่างกันในด้านการจัดการดินหลังการเก็บเกี่ยว เช่น การไถกลบตอฟาง ในการผลิตข้าวฤดูเดียว การไถกลบซากพืชหลังฤดูการปลูก

พืชอื่นๆ ในการปลูกข้าวและพืชอื่นๆตามหลังฤดู การเผาตอฟางข้าวในการผลิตข้าวสองฤดู และการใช้มูลสัตว์และไถกลบในเกษตรแบบผสมผสาน โดยมีข้าวเป็นพืชหลัก

2. การใช้เทคโนโลยีลดต้นทุนการผลิต ด้วยสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เกษตรกรหันมาไถกลบตอฟางข้าวมากขึ้น และใช้ปุ๋ยแห้งที่ผลิตขึ้นเองจากเศษหญ้าและใบไม้ ใช้มูลสัตว์ใส่ลงในนาข้าวช่วงหน้าแล้ง และไถกลบเพื่อร่อนมา เศษต่างๆ จะย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ย ตลอดจนการทำน้ำหมักจากเศษผักและผลไม้ที่มีในท้องถิ่น การผลิตน้ำหมักจากหอยเชอรี่ เป็นต้น ด้านการจัดการศัตรูพืช โดยผลิตสารไล่แมลงจากสมุนไพรหรือพืชที่พบในท้องถิ่น เช่น การใช้สะเดาในการกำจัดหอยเชอรี่ เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนในการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น สามารถลดต้นทุนค่าปุ๋ยเคมีและสารเคมี และทำให้ผู้ผลิตปลอดภัยจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสภาพดินดีขึ้น

